

Elveda Güzel Vatanım: Devletin derinlikleri, toprağın derinliklerinden daha karanlıktır

Ahmet Ümit

İstanbul, Everest Yayınları, 2015, 558 sayfa, ISBN: 978-605-141-9480.

Mustafa Gençer*

Yazar Ahmet Ümit'in "Elveda Güzel Vatanım" romanı 19 yıllık yazım hayatının 4 yıl hazırlık süresinden sonra kaleme aldığı ilk tarihsel romandır.

Bu romanın yazımının düşünölmeye başladığı yıllar, Türkiye'de tarih ve tarihi konulara olan ilginin gerek görsel, gerekse yazılı medyada arttığını gözlemlediğimiz bir döneme denk gelmektedir.

* Prof. Dr., Abant İzzet Baysal Üniversitesi, mustafagencer1@hotmail.com

Hasan Cemal'in "Kimse Kızmasın Kendimi Yazdım" otobiyografik eseri kendi perspektifinden Türkiye'de 1960 sonrası siyaset-asker-bürokrasi-basın ilişkilerini yansıtırken, Soner Yalçın'ın "Bay Pipo'su", Cumhuriyet dönemi bir istihbaratçının teşkilat-bürokrasi-siyaset üçgenindeki gizli ve kirlilişkilerini deşifre eden bir roman niteliğindedir. Usta yazar Ahmet Altan'ın, "Kılıç Yarası" romanı da, son dönem Osmanlı Devletinin, Sultan Abdülhamid ve Meşrutiyet dönemlerinde toplumsal-mistik-siyasi bağlantılarını konu edinen ve "Bay Pipo" gibi ses getiren eserlerden biri olmuştur.

Tarihi romanlar, diziler, tarihi konu edinen TV programları geniş bir kitleye hitap ederken, akademik yazılar hitap ettiği kesimin cüzi bir takipçisi dışında ne yazık ki, okunmaya değer görülmemektedirler.

Ahmet Ümit'in romanı, İttihat ve Terakki Cemiyeti (İTC)'nin oluşum, kuruluş, iktidar, çöküş ve tarih sahnesinden çekiliş sürecini konu ediniyor. Tarihsel olaylar açısından roman bakarsak, Sultan II. Abdülhamid'in son yılları, Selanik'te "Cemiyet"nin hürriyet mücadelesi için fikri hazırlık safhası ve Makedonya'da ayaklanması, 1908 Kanun-i Esasinin ilanı, 1909 yılındaki 31 Mart vakası, 1908-1909 arası iç siyasi çekişmeler, Trablusgarp ve Balkan savaşları, II. Balkan savaşında Edirne'nin geri alınması, İttihad-ı Anasır beklentisinin çöküşü, Harb-i Umumiye doğru Avrupa ve Osmanlı Devleti'nin sürüklenmesi, İttifak görüşmeleri, Osmanlı Devleti'nin Birinci Dünya Savaşı'na girişi, Ermeni Tehciri ve mağlubiyet, Savaş sonunda toparlanma gayretleri, İTC kendini feshi ve Karakol Cemiyeti ile Mütarekede İttihatçı direniş, Cumhuriyet'in kuruluşu sonrası İttihatçı avı ve tasfiye süreçlerini ele almaktadır.

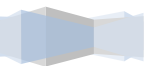
Dönemsel olarak roman, II. Abdülhamid (1876-1909), II. Meşrutiyet (1908-1918), Mütareke (1918-1922) ve nihayet Cumhuriyet'in (1923-26) yıllarını kapsamaktadır. Öte yandan Padişahlar II. Abdülhamid, Sultan Mehmet Reşat, Vahdettin ile dönemin Sadrazamları (Örneğin Kamil Paşa, Said Halim Paşa, Talat Paşa) ve Nazırları (Harbiye Nazırı Enver Paşa ile Bahriye Nazırı Cemal Paşalar) ile diğer komutanlar (örneğin Şemsi Paşa, Mahmut Şevket Paşa, Mustafa Kemal Paşa) romanda adı geçen kişi ve görevlilerdendirler.

Coğrafi olarak ise romanın cereyan ettiği bölge, 1878 sonrası Osmanlı Devletinin elinde kalan Balkan Topraklarını (Başta Selanik, Üsküp, Ohri vs.), Kuzey Afrika'da Trablusgarp, Ortadoğu'da Irak (Bağdat, Kut'ül Amare), Suriye, Filistin (Kanal Cepheleri) ile Kafkasya'da Sarıkamış, Bakü ile Anadolu'yu kapsamaktadır.

Aslında bu romanda okur, Birinci Dünya Savaşı'nın yazılmayı beklenen tarihine ışık tutacak akademik tarihçiliğin gir(e)mediği konulara, göster(e)mediği yaklaşımlar ve yorumlar getirmek suretiyle, kâh yaşlı gün görmüşlerin yorumlarını, kâh cemiyetin içerisinde gelen (öz)eleştirileri dile getirerek olayların nasıl geliştiği, şekillendiği, bazen kimsenin akışını değiştiremediği boyut kazandığını müşahede ediyor.

Siyasetçisinden devlet adamına, sıradan vatandaştan işadamına, okuryazar olmayandan âlimine kadar tüm kesimlerin ders çıkartabileceği diyaloglar, özlü deyişler, olay yeri betimlemeleri, siyasi-sosyal-toplumsal analizler, ihanet, hayal kırıklığı, vefasızlık, düşmanlık, cinayet, entrika, kahroluş, kırgınlık, sevinç, kırgınlık ve sair duyguların iç içe yaşandığı bir ortamda imparatorluğun çöküş ve tasfiye sürecine tanıklık ediyor kitap.

"Tarih tekerrürden ibarettir" özdeyişi herhalde en çok bu coğrafyada kullanılır ve Türkiye'de yakın dönem siyasi tartışmalarda "İttihatçı gelenek"ten bahsedilir. Kitabı okuyan bu gelenekten ne anlaşılması gerektiğini, nasıl tekrar kendini bu coğrafyada yeniden ürettiğini görebilecektir.

Roman eski bir İttihatçı fedai Şehsuvar Sami'nin, İttihatçıların 1926 yılında yeni Cumhuriyet kadroları tarafından tasfiye edilmeleri süreci başladığında hayatından endişe ettiği için yerleştiği Pera Palas otelinde sabah, ikindi, akşam gibi günün değişik vakitlerinde 16 günde Selanikte gençlik yıllarının ilk ve tek aşkı Yahudi Ester Romano'ya (Ester Dauphin) hitaben yazdığı mektuplardan oluşmaktadır.

Her bölümün başına o bölümü özetleyen yahut bölümdeki anlatılara dair veciz bir söz konulmuş ve bölüm içinde o söze atıf yapılmıştır. Okuyucuya ön sunum veya geri bildirim amacıyla bu 45 başlık eserin başına sayfa numaraları ile verilmesi romanın okunurluluğuna ve kolaylıkla geri bildirim yapılmasına katkı sunabilirdi.

Roman, baş aktörü ve romandaki mektupların yazarı Şehsuvar Sami, aşağıda bölümler halinde özetlenerek, değerlendirilmektedir.

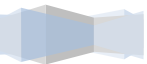
1. Bölüm: “Ölüm şehirlerimizi kaybetmekle başlar vatanımızı kaybetmekle neticelenir...” Daha ilk satırlarda “Peşimdelere Ester... Eski itttihatçıların hiçbirine hayat hakkı tanımayacaklar. İzmir suikastı bir bahane. Nihai hesaplaşma başladı... Suçlu suçsuz ayırt etmiyorlar... Tek tek ortadan kaldırıyorlar herkesi” yazan Şehsuvar, bu yüzden tutuklanır, öldürülürsem biri görsün düşüncesiyle Beşiktaş'ta ev sahibesi Madam Melina'nın evinden Pera Palasa yerleşmiştir. 1909 yılında Selanik'ten vatan ve millet için çalışmayı, aşkına tercih ederek İstanbul'a gelen Şehsuvar, belki zarflarının dahi açılmayacağını ve okunmayacağını bildiği halde “vatan olma vasfını çoktan yitirmiş bu ülkede” kendini anlatacak ve sırlarını paylaşacak başka kimse kalmadığını düşünmeye başlamıştı. (S. 15-18)
Şehsuvar Estere mektup yazmaya başladığının daha ilk günü İttihat ve Terakkiye katılacağını söylediğinde aldığı cevap “Söyle bana Şehsuvar, katil mi olacaksın?” olmuştu. (s. 19-23) 1907 yılının bir yaz akşamında Selanik'te kendisini cemiyet evine götüren, Yahudilere karşı taşıdığı önyargıların kırılmasına vesile olan Leon Azuz dayıdan roman boyunca bahsedildiğini göreceksiniz. Daha çok önceleri Selanik, Paris ve Dersaadet'te hürriyet hareketinin aktif üyesi olan Leon dayı kimi zaman bir bilge, kimi zaman uyarıcı bir büyük, aileye çok yakın biri olarak karşımıza çıkıyor.
2. Vatanın kurtuluşu, hürriyet ve kardeşlik için 1117. üye olarak İTC'ne katılan temiz yüzü ve masum görünüşü nedeniyle kendisinden şüphelenilmeyeceği düşünülen Şehsuvar başlangıçta teşkilatın “tehlikeli olmayan” işlerinde Selanik-Manastır-Üsküp-Ohri arasında kuryelik yapmaktadır. Esterin sorusuna yıllar sonra “evet sen o soruyu sormadan çok önce ben katil olmuştum” diye karşılık verecekti.
3. Victor Hugo'nun Fransız İhtilali için sarf ettiği “Zamanı gelmiş fikirden daha güçlü bir şey yoktur” sözünden ilhamla daha üç yıl önce Rusya'da, iki yıl önce İran'da patlak veren ihtilal, komşu ülkelerde de insanların hürriyet istediğini gösteriyordu. Bu fikrin başarısı için bedel ödenmesi, can alınıp, can verilmesi gerekiyordu. Bu kadim tarihsel kanun için kahramanlara ihtiyaç vardı. Sonraki İTC'nin nüvesini teşkil eden 1889'daki İttihat-ı Osmani Cemiyetinden bu yana meşrutiyet için dövüşen insanlar bu hareketin öncüleriydi, 1906 yılında Makedonya'daki uyanış başlayınca tarih mührünü daha vermemişti. Yıldız Sarayının tepkisi, anında en acımasız Arnavut Şemsi Paşayı göndermekle olmuştu. 7 Temmuz 1908'de tetiği kendisi çekmese de cinayet işlenirken orda bulunan ve suikast sürecini detaylı betimleyen Şehsuvar, “Şemsi Paşa bu topraklarda yanmaya başlayan hürriyet ateşini söndüremeden biz onun hayat ateşini söndürdük” diyecekti. Ve böylece vatan ve hürriyet için aynı vatanın ordu kumandanına, siyasilerine, gazetecilerine karşı cinayetler işlenecekti. (24-29)

4. Ester'in "Hiç Şikayet etme senin kararın" sözüne, haklısın "pişman değilim, sana rağmen bu benim kararım, pişman değilim sadece içimde öfke ve derin hayal kırıklığı var" diyecekti Şehsuvar Sami. İttihat ve Terakki'nin fikir babası bilge Ahmet Rıza ve Halide Edip'ten örnek vererek, onların dahi bugünlerinden emin olmadıklarını, belirtirken, aslında kendisinin belki romanlarıyla tanınan ve fikirleriyle daha faydalı bir yazar olacağını, ama bunun dahi kendisine koruyuculuk zırhı sağlamayacağını hissetmektedir (30-35). Ester'in Selanik'teki Yahudi ve Türklerden kaçarak Paris'te yeni bir hayata başlaması teklifine karşı "sadece seçimlerimiz değil, rastlantılar da belirliyormuş insanın hayatını" diyecekti. (35)
5. "Ne yapıyorsun, asıl katil kaçıyor" (36-46) Şemsi Paşa'nın İttihatçı Mülazım Atıf bey tarafından Manastır'da Drahor Nehrinin karşısındaki telgrafhanenin önünde Nagant bir tabanca ile öldürülmesini ve Arnavut Fedailerden kaçışını, olayın gözlemcisi ve yedek katil görevlisi Şehsuvar'ın Resne'ye kara çarşaf giyerek kaçışını konu ediniyor.
6. Şehsuvar'ın ikinci gün sabah kaleme aldığı ilk mektupta Selanik için dillerin, dinlerin, ırkların bahçesi tanımlamasına karşı Ester "burası ölmekte olan bir imparatorluk, ama Paris aşkımızı yaşayabileceğimiz tek yer" derken Mehmet Ali eniştesinin tavsiyesiyle kuryelikten fedailer gurubu üyeliğine yükselen Şehsuvar, "haklısın" demekle birlikte isyanın cazibesine kapılıp "İnkılabı" aşkına tercih edecekti.(47-56)
7. Şemsi Paşa'nın yerine gönderilen Üsküp mıntika komutanı Tatar Osman Paşa'nın öldürülmek yerine 22 Temmuz gecesi Resneli Niyazi tarafından dağa kaldırılması sabahı Manastır'da Meşrutiyet ilan edilmişti. (57-66)
8. Şehsuvar Sami, kendisini "ununu elemiş, eleğini asmış" biri olarak görmesine rağmen, bir zamanlar hayalini kurduğu ve uğruna dövüştüğü bir rejim olan Cumhuriyetin aleyhine çalıştığı ve muhalifi olmadığı bir türlü anlaşılmanın olmasından yakınıyordu. Peşine düşüldüğü ve takip edildiği düşüncesinden bir türlü kurtaramıyordu kendini, bazen bunun bir evham olduğunu, bazen de bu evhamlarını gerçek sayarak yeni evhamlar üretmesi, kendini dahi ürpertiyordu. Devlette ve toplumda bir tasfiye hareketini zorunlu gören devrin bazı yazarların bu düşünceleri, 1924'e kadar İTC Merkezi Umumi binası olan Pembe Konakta yayına başlayan *Cumhuriyet* ve 1925 yılında bastırılan Kürt isyanında İngiliz parmağını ifşa eden bir makale yayınlayan *Vakit* ve *İkdam* gazetelerinde yer alıyordu.

Oysa 1908 Temmuz ayında kendine sonsuz inanan ve etrafındakileri de inandıran, bitmez bir tutku ve özgüvenle yaptığı etkin konuşmada Enver Bey şöyle diyordu: "Vatandaşlar! İstibdad sona erdi artık kötü yönetim yok. Bulgarlar, Yunanlar, Sırlar, Romenler, Yahudiler, Müslümanlar yok. Şu gördüğümüz mavi gökyüzü altında hepimiz eşitiz, hepimiz kardeşiz, Osmanlı olmaktan gurur duyuyoruz, Avrupa, artık imparatorluğumuz üzerindeki nüfuzunun kırıldığını kabul etmelidir..." (73). Halbuki Enver Paşa, ne gayrimüslim toplulukları ne de Avrupa'yı doğru anlayabilmişti.

Şehsuvar'ın yazdıklarında kimi zaman hayata dair özlü sözler de bulmak mümkündür. Dürüst insanların neden yalana ihtiyaç duymadıklarına dair cevabı: "Çünkü onlar inandıkları gibi hareket ediyorlardı, çünkü onların kendi doğruları vardı ve kimse onları bunun dışına çıkaramazdı". (67-78)

9. Romanın çok yerinde düşmanı (bu bağlamda yeni rejimin hafiyelerini) küçümsemekten dolayı hata ettiğini belirten Şehsuvara göre "Devlette devamlılık esastır" fikri gereği peşindeki adamlar yüzlerce yıllık zaptiye geleneğinin parçası olup, zalimlik kadar sinsiliği, vahşet kadar kurnazlığı da miras almışlardı.

Fedailer gurubundaki ilk yoldaşı, kendini otel resepsiyonuna 14 yıl önce Trablusgarp'ta şehid düşen Binbaşı Basri diye tanıtan Üsküplü Mehmed Esad, Pera Palas'taki ikametinin 3. Günü Şehsuvarı ziyarete gelmişti. 1913te kaybedilmesinin ardından Selanik'te sadece annesinin mezarı ve hâtıraların kalmasına hayıflanarak Şehsuvara, Mehmed Esad, "Üsküp'te de bizimkilerin mezarı kaldı sadece. Koca bir imparatorluk çöktü Şehsuvar," diye yanıt vermişti.

Kendisini eski dostlarının ne düşündüğünü merak ettikleri için gönderdiğini söyleyen Mehmed Esad'a: "Artık pek dostumuz kalmadı. İzmir suikastından sonra herkes düşman oldu İttihatçılara" diyerek bir de yakın tarih dersi vermişti: O inkılap 1908de yapıldı, O meclis 23 Nisan 1920 değil, 17 Aralık 1908'de açıldı... Sanki hürriyet kavgası 1919 başlamış gibi, kimse bunu hatırlamak istemiyor, 30 yıllık mücadeleyi (1889-1919) herkes unutmuş görünüyor. Halbuki unutulması gereken sadece bu değil, Osmanlı geçmişi de atlanacaktı. Tarihi hep yenenler yazar, hep böyle olur bilirim, ama lütfen söyle seni kim yolladı, ne istiyor benden?" diye sormuş "Milli Emniyet, yani hükümet, seni anlamaya çalışıyorlar" diye cevap almıştı. Şehsuvar ise, "Siyasetle hiçbir ilişğim yok. Karabekir Paşanın Terakkiperver Cumhuriyet Fırkasına bile üye olmadım. Devletin başında Talat, Enver paşa yerine Mustafa Kemal Paşa'nın olması benim için dert değil. Tek arzum kalan ömrümü huzur içinde geçirmek" demişti.

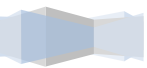
Korktuğu için Beşiktaş'taki evinden Pera Palas Oteline yerleşen Şehsuvar, "Zavallı Cavid Bey, Kara Kemal'in harcandığını, hatta Kazım Karabekir'in zor kurtulduğunu, Gazi Paşa hala İttihatçıların darbe yapacağını zannediyor ve kendini desteklemeyen bütün eski ittihatçıları hain olarak görüyor. Oysa artık cemiyet ve fedailer yok" diyordu. (79-88)

10. "Av olan bendim" bölümünde Milli Emniyete çalışan eski İttihatçı Mehmed Esad'ın kendisiyle irtibat kurma tarzını "gafil avlanma" olarak yorumlayan Şehsuvar, babası Selanik Maarif Müdürü, Baş Muallim Emrullah Bey'in nazariyatçı kişiliğini, fikri fülüyattan daha mühim buluşunu, oğlunun bir tetikçi değil, yazar olmasını "en mühim mücadele fikirle yapılandır, şiddet eninde sonunda onu uygulayana dönen bir bumerangdır" sözünü hatırlamıştı. (92)

11. Dördüncü gün sabaha karşı kaleme aldığı "İki hüznü çöçek gibi bakan iri kara gözlerin" deyişiyile sadece Ester'in içini kanattığını, halbuki kendisinin kaç kişinin canını yaktığını, kaç kişiyi üzdüğünü dahi hatırlamadığını, esas olanın kavgaya girmemek olduğunu, ama kavganın zorunlu şartlarının kendisini katil yaptığından hayıflanacaktı. (112)

12. "İnsanoğlu dünyanın en büyük muammasıdır" başlıklı bölümde Şehsuvar şunları söylüyordu: "Bu topraklarda evvelden beri hep güçlü hükümdar, güçlü devletler vardı. İnsanlar üzerindeki büyük baskıdan "fert" bir türlü ortaya çıkmamış, kimse kendisi olamamış ve hep bir lider, bir öndere ihtiyaç duymuştu. Bu yüzden iki kişinin karar verdiği "düello" bizde yeşermemiş, hep bir güce dayanarak, düşman saydığımız kişileri yok etmenin ve bunun için linç, pusu ve jurnal gibi metodların uygulanması görülmüştür." Şehsuvar Sami, bu topraklar ve üzerindeki insanlara dair psikolojik-mental yorumlarını "çoğumuz kim olduğumuzun farkında değiliz, bunu düşünmemişizdir bile. Düşünmek için başımıza sarsıcı bir olay gelmesi icap eder" diyerek sürdürmüştür. (119)

13. "1908'de altüst oluşun herkese mutluluk getireceğini zannediyordum, ancak hakikatin başka yönleri de varmış. Vatan için kendini feda etme kararı bile egoistçe bir davranış olarak telakki edilebilirmiş" şeklinde düşünen Şehsuvar; 1926'da hatıralarını yazarken 1908'li yıllarda

vatanın her şeyden daha kıymetli olduğunun farkında olmayışını büyük talihsizlik olarak belirtmektedir. (126-127)

14. Ahmet Rıza “Tarihin iradesi karşısında fertlerin ne önemi var? Fertlerin mutlu olması için bütün toplumun mutluluğuna ihtiyaç var” demişti. İngilizlerin İstanbul’u işgalinin ilk iki yılında İngilizlerin aramalarına rağmen bulamadıkları Şehsuvar Sami, “Kerim Şakir” adlı sahte bir kimlikle gizleniyordu. Ancak Sessiz John (sonradan Mehmed Esad olduğu anlaşılan) lakaplı bir İngiliz casusu bir Osmanlı zabitanın jurnali üzerine 1920’de yakalanmış ve kendisinden Karakol Cemiyeti’ndeki vazifesi ve arkadaşlarının isimleri istenmişti. (134-144) “Ester’e İttihat ve Terakkiye gireceğini söylediğinde “Katil mi olacaksın?” yanıtını almıştı Şehsuvar. Ester, “çok değil birkaç hafta önce hürriyet diye el yürüdüğünüz, kardeşlik türküsünü söyleyen o insanlar birbirlerine silah çekecekler. Ya zalim olacaksın ya mazlum, ya katil ya da kurban. Anladığım kadarıyla zalim olmaya hevesleniyorsun, ana eninde sonunda kaybedeceksin, o zaman da mazlum olacaksın, senin kıydıkların sana kıyacaklar”. Şehsuvar, Ester’in yazarlık yeteneğini birlikte yaşayacakları Paris’te geliştirmesi önerisini de kabul etmemişti. Ester ayrıca Babası Mösyö Naum’un dahi Paris’e keyfinden gitmediğini fazla liberal sayılan görüşleri Yahudi cemaatinde tepki çektiği için hem istibdaddan, hem de cemaatinden kaçmak zorunda kaldığını belirtmişti. Nihayet Şehsuvar, “Senin hakkında yanlışmış Şehsuvar” sözüne fiyakalı bir tavırla “hoşça kal Ester” cevabını vermişti. (144)
15. “Bu, bir intikam oyunu değildi” başlıklı 15. bölümde birbirlerini sevmelerine rağmen 1908’de Ester’den ayrılan Şehsuvar, teselliyi şu yaklaşımda bulmuştu: “kalp ağrısının tek çaresi her anın, her günün dolu olmasıdır. Aklımı öyle meşgul etmelisin ki kaybettiğin sevgiliye dair hatıralar rahatsız etmesin” (146).
16. “Mahvolduk evladım, mahvoldu vatan” bölümünde Şehsuvar Sami’ye göre Kuva-yi Milliyeci’lerin 19 Mayıs’ta başlattıkları inkılap, aslında 1908 yılında hatta II. Mahmut’la başlayan ve bugün Cumhuriyetle devam eden çok geç kalmış bir inkılap. Çünkü “tarihi teşkil eden olaylar asla sabit değildir, belli kurallara göre hareket etmezler, hep dinamiktir, asla dizginlenemezler ve hepsinden önemlisi süreklidirler”, ama “biz farkında değildik bu hakikatin” diye itiraf edecekti. Nitekim Osmanlı İmparatorluğunun ölmesini bekleyen Avusturya-Macaristan, Bosna-Hersek’i ilhak edecek, Girit Yunanistan’la birleşecekti. Başta İngiltere olmak üzere Osmanlı Devleti’nin yeniden ayağa kalkmasından korkan Batılı devletler meşrutiyetin öncüsü İttihat ve Terakki’yi yıkmak için ellerinden geleni yapıyorlardı. Bu sinsi planlarda Derviş Vahdeti’nin *İttihad-ı Muhammedi Cemiyeti* ve *Volkan* gazeteleri vasıtasıyla, Prens Sabahattin’in *Ahrar Fırkası* da muhaliflerle ittifaka giriyordu. Yazar’ın bu son düşüncelerini ifade ederken kullandığı İTC’ne karşı olan dahili ve harici muhalifler için “sinsi planlar”, “örümcek kafalı softalar” ve “gericiler” tabirlerini herhangi bir eleştiriye tabi tutmadan aktarması, benzer yaklaşımı İttihat ve Terakki’nin hikâyesinde göstermemiş olması manidardır. (159)
17. Şehsuvar 6. Gün sabahki mektubunda “Beni öldürmedikleri ya da hapsedmedikleri sürece kalemim susmayacak, zira sadece sana yazmak ihtiyacı ayakta tutuyor beni”, diyordu: “Mazi sadece bir hatıralar toplamı değildir, aksine hep bugünle beslenen ve son nefesimize kadar bizi terk etmeyecek olan hayatımızın ta kendisidir”. (170-171) O’na göre “İnkılap Selanik’i ne kadar güzelleştirdiyse, bu ayaklanma payitahtı o kadar çirkinleştirmişti”, azınlıklar dahil kimsenin mal ve can güvenliği kalmamıştı. Osmanlı hürriyetçiliğinin baş aktörü, Paris’ten döner dönmez Meşrutiyet meclisine reis seçilen ve İttihatçıların fikir babalarından olan Ahmet Rıza dahi fikirleriyle cemiyet içinde tepki çekmeye başlamış ve 31 Mart (13 Nisan 1909)

kalkışmasıyla başlayan olaylar onun da yıldızının sönmesine neden olmuştu. Ahmet Rıza “Zalimin en büyük başarısı, zulüm ettiklerini kendisine benzetmesidir. Eğer bu şekilde devam edersek, iktidarı kazansak bile istikbali kaybetmiş olacağız. Bütün muhalifleri bize karşı birleştiren Hasan Fehmi suikastinden ne kazandık? Çok değil dokuz ay önce fikir hürriyetinden bahsediyorduk. (Temmuz 1908). Ne farkımız kaldı Abdülhamit’ten?” eleştirileri ile bir istibdad rejimi kurulduğunu iddia ederek cemiyetle yollarını ayırıyordu. (178-179)

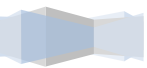
18. Bölüm “İsyancıların teslim olmak gibi bir niyeti yoktu” (181-193) başlığını taşıyordu. Kolağası Mustafa Kemal’in teşkilinde rol oynadığı “Hareket Ordusu”nun ayak sesleri İstanbul’da isyancılara karşı umut ışığı olmuş, hatta basın başta olmak üzere “riyakar toplumun riyakar insanları güç karşısında fikirlerini değiştirmeye başlamıştı”. İsyancıların zafer için kardeş kanının akmasını göze alarak harekete ettikleri bir anda Sultan II. Abdülhamid, Yıldız’daki Hassa Ordusu’nun isyanı bastırma potansiyeline rağmen birlikleri harbe sürmeyerek bunu engellemişti. Yazar Ahmet Ümit bir yandan bu tespiti yaparken, öte yandan Abdülhamid’in kendi kaderinin kötü akıbetinden korktuğundan bu kıyamla ilgisi olmadığını, Meşrutiyetle ilgili verdiği sözlere bağlı olduğunu belirtmektedir. (183) Gerçekte Sultan II. Abdülhamid’in tahttan indirilmesine ve Jöntürk Devrimine ve İmparatorluğun Balkan ve Birinci Dünya Savaşına sürüklenerek tasfiyesine kapı aralayan bu olaylardaki (İsyan ve Bastırılması) rolü hala aydınlatılabilmemiş değildir. Dahası sanki olaylar rastlantısal olarak bu seyri izlemiş ve doğru yol takip edilmiş gibi bir kanı üzerinde durulmaktadır.

19. “Çünkü söz namustur...” (194-202). Romanın bir diğer figürü İttihatçı Cezmi Binbaşı Şehsuvara, Mehmed Esadın İngilizlere ajanlık yaptığını, paşaların vatanı terk etmesinin büyük hata olduğunu söylemişti: “Gittiler de memleket vazife vermeye değer bulmadığımız o adamların eline düştü. Hepimizi tek tek öldürecekler.”

20. “Kusura bakma evlat ama seninki münevver hassasiyeti” (203-214). Padişahın tahttan indirilmesini Leon dayının sözlerini hatırlayarak karşılamıştı Şehsuvar: “Fransa değil burası Şehsuvar. Millet, inkılap filan istemiyor esasında. Devletin geri kaldığını gören bizim gibi aydınların isteği bu. Fransa’da millet sokağa dökülürken bizde Meşrutiyeti “çok yaşa Padişahım” diye kutluyor millet”.

Sultan II. Abdülhamid’in Selanik’e sürgüne gönderilmesine (1909) ise “Ne kadar tuhaf, yıllarca o bizim arkadaşlarımızı sürgüne yolladı, şimdi biz onu sürgüne yolluyoruz” diyen Şehsuvar Abdülhamid’e Selanik yolunda eşlik etmişti. Bu esnada trende aralarında geçen bir konuşmada Şehsuvar, “Babam Selanik Maarif Müdürü Emrullah Bey’i Fizan’a sürgün ettiği için kendisini Cemiyete Abdülhamid’in kaydettirdiğini” söylemişti. Halbuki bu çelişkiye rağmen kendisi, Sultanın sürgünün faili ve tarafı olmakta bir yanlış görmüyordu Şehsuvar. Demek ki aktörlerin değişmesine rağmen “sürgün pratiğinde” ve “mağdur-muktedir ilişkisi” bu topraklarda uzun süredir değişmemişti.

21. “Sensizliğin, sürekli seni hatırlatmasından bahsediyorum” (215-226). Selanik ziyaretinde Annesi Şehsuvar’a “Yaşlanmışsın, bakışındaki yumuşaklık kaybolmuş, çok mu çalıştırıyorlar seni evladım” diye sormuştu. Ancak iki yıl sonra (1910) Selanik’te toprağa verirken çilekeş annesi Mukaddes Hanım’ın kıymetini anlamıştı. Artık Selanik’te kendini yalnız hisseden Şehsuvar, Cemiyetin “sakın o sosyalist Yahudiye uğrama” ikazına rağmen Leon Dayı’yla karşılaştığında ona “Bu inkılap hayal kırıklığına uğrattı beni” diyecekti. “Düşmanlarımızı aynı saflarda buluşturduk, karşı çıktığımız baskıyı, zulmü biz uygular hale geldik, Osmanlı birliği çatırıyor, bütün azınlıklar bağımsızlıktan ve devletlerini kurmaktan bahsediyor. Baskıya başvuruyoruz, bu çaresizlik anlamına gelir. Dersaadet’te zıt görüşlere tahammül var mı?” diye sormuştu.

22. “Kimin katil, kimin cani olduğuna karar verecek kişi ben değilim” (227-239). Mehmed Esad’ın kendisini Pera Palas’ta bulmasından sonra “kendisini tekrar göreve çağırdıkları” teklifine karşı, “bu hükümetin düşmanı olmadığımı anladıklarına sevindim. Ben artık emekli hayatı yaşamak istiyorum, huzura ihtiyacım var” şeklinde karşılık vermişti. Ancak Şehsuvar aradığı huzuru bir türlü bulamayacak, geçmişi onun gününü ve geleceğine zorunlu eşlik etmeye devam edecekti. “Nasıl geçimini temin edeceksin?” sorusuna “Beşiktaş’ta evinde kaldığı Madam Melina’nın mülk ve servetini kendisine bıraktığını, bu ve yapacağı çevirilerle geçineceğini ifade etmişti. Basri Beyle Selanik’te Cemiyet’e girdiği gün ile kıyas yapan Şehsuvar, “O gün istiyordum, bugün aynı fedai gurubunda yer aldığım Mehmed, beni istemediğim bir işe zorluyordu” diye hayıflanacaktı.
- 31 Mart ayaklanmasını bastıran Mahmut Şevket Paşa, orduya siyaseti bulaştırmak istememesine karşın, Cemiyet’in kongresi ordu olmadan siyasi emniyeti sağlayamayacağını biliyordu. Esasında İTC’nin omurgasını askerler oluşturuyordu. Hainleri tespit etmek üzere ahalinin toplandığı her yer, ordu ve Kara Kemal’in ilişkileri ile gözetim altına alınmıştı. Ayrıca muhalif *Sada-yı Millet Gazetesi* yazarı Hamit Samim de suikast sonucu öldürülmüştü. Şehsuvar, bu siyasi cinayetlere “aklım ikna olsa da ruhum razı gelmiyor, beni kan tutmuş, aslında daha Manstır’da Şemsi Paşa suikastinde, ama şimdi fark ediyorum” şeklinde not etmişti. Ancak 1908’deki cinayeti 1909’da başka bir cinayete fark ettiğini belirtmesine rağmen, nedense Şehsuvar, ne Cemiyet’le yollarını ayırabilmiş, ne de Cumhuriyetin İttihatçıları tasfiye sürecinde huzur bulmuştu. Edebiyatçı kişiliği olayları anlamasını sağlamış, ancak fedai kimliği onun kendini kurtarmasına engel olmuştu.
23. “Çünkü sen mucizelerle doluydun” (240-248). “İnsan eliyle ölümler artık bana katlanılmaz geliyordu,” diyen Şehsuvara göre hürriyet, eşitlik ve adalet hâlâ kutsal değerlerdi, ancak O cemiyetin seçtiği mücadele şekliyle bunları sağlayabileceğinden emin değildi. (242) İşlenen cinayetlere, akıtılan kana ‘Ama inkılap için şarttı’ izahında bulunamıyor, kendini ikna edemiyordu. Basri bey ile vicdanının bu ölümlere elvermediğine dair bir konuşmasında ondan “Evet, mecbur kalmışsan katil olmayı göze almaktır vicdan” cevabı almıştı. “Mecbursan gazeteciyi, münevveri öldüreceksin. Evet belki suçlayacaklar seni, ama davada tek kanun geçerlidir; vatanın birliği ve bütünlüğü, ötesi fasarya”. Bu konuşmadan sonra dahi daha çocukken bulaştığı siyasetten kaçamamış, Paris’e sevgilisi Ester’in yanına bir kez daha gitme kararı alamamıştı. Bu gelgitlerden sonra yeniden inkılapçı olmuştu Şehsuvar. Burada günümüz Türkiye’sinde benzer söylemlerin kullanılmaya devam ediliyor olması çok manidardır. Millet içinde öteki addedilen muhalifleri tasfiye için hukuk dışına çıkılmasının sonuçlarından ders alınmamış olması esef vericidir.
24. “Eğer kendimizi bağışlama kabiliyetimiz olmasaydı, varlığımız sürdüremezdik” (249- 257). Eski Stockholm Sefiri Şerif Paşa öncülüğünde Paris’te kurulan Cemiyet-i Hafiyet teşkilatı, acemi ve ciddiyetsiz olmalarına inat yaptıkları bir algı operasyonu ile milleti yeni bir ayaklanma tehlikesi ile korkutarak tasfiye edilmişti. Böylece bütün muhaliflere göz dağı vermekle kalmayıp, İttihat ve Terakkiye düşmanlık eden Rıza Nur gibi mebusları da tutuklama fırsatı bulmuşlar ve muhalefete “hak ettikleri” cevap verilmişti.
- Yukarıda anlatılanlar ışığında İTC’nin salt askeri ve siyasi mülahazalarla değil, toplumsal, sosyal ve bireysel baskı ve algı yönetimi gibi metodları ötekileştirdiği kesimlere karşı fütursuzca kullandığı izlenimini pekiştirmektedir.
25. “Milletimin insanca yaşaması için çabalarken belki de kendi insanlığımı kaybetmişim” (258-268) diyen Şehsuvar annesinin vefatı nedeniyle Selanik’te bulunduğu esnada eski komşularından Nano Paloma Nine’yle bir konuşmasında, Paloma; “Ne oluyor memleket

böyle, kötü günler geliyor. Yunanlılar, Bulgarlar, Romenler, Müslümanlar velhasıl herkes birbirinden çekiniyor ve çekindikleri için nefret ediyorlar” şeklinde endişesini izhar edince Şehsuvar: “Tekrar Osmanlı birliği kuracağız, Balkanlarda bütün milletler, bütün dinler kardeş olacak yine. Kanun-i Esasi böyle buyuruyor. Kimse kanunun üstüne çıkamayacak” şeklinde yanıt vermişti. (258) Ancak Cemiyetin ve kendisinin hukuksuzlarını, kanun dışı fiillerini nedense görmüyordu, vatan uğruna çalıştığı düşüncesiyle komitacı oluşunu hiç sorgulama gereği hissetmiyordu.

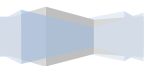
26. “Dövüşmekten başka çare yok...” (269-282) bölümünde Trablusgarp savaşı patlak verince tebdil-i nam ve meslek erbabı olarak oraya giden Şehsuvar, Basri Bey ve hemşehrisi Mustafa Kemal tarafından karşılanmıştı. Enver ve Mustafa Kemal’in cemiyetle arası açılmış, Enver’le olan bilinen husumeti ise bir kez daha gün yüzüne çıkmıştı. Yine 1913’te kurulacak Teşkilat-ı Mahsusa’nın önemli adamlarında biri olacak olan kabiliyetli fedai çerkez Kuşçubaşı Eşref ile burada karşılaşacaktı Şehsuvar. Ancak İttihatçıların desteğindeki yerli aşiretler sahil şeridinde sıkışıp kalmış İtalyanlara bir yıl dayanabilmişlerdi.

27. Arkadaşı Basri Binbaşı’nın Trablusgarb’taki ölümüne dair “Bana bir ölüm bağışlamalısın Şehsuvar... (283-295)” sözü bu bölüme başlık olmuştu. Arap aşiretlerin desteği olmasaydı İtalyanlara direnemeyecekti İttihatçılar, ancak Arapların hepsi için aynı sadakatten bahsetmek imkânsızdı. Örneğin Trablus bölgesinde bir kese altın için Osmanlı zabitlerini satacak alçaklar mevcuttu. Aslına buradaki Araplar Osmanlı tebasıydı ve hala Osmanlı hakimiyetinde yaşıyorlardı. Şehsuvara göre “Ortadaki hata ve geriliğin sebebi başta bizdik”. (287)

28. “Osmanlı’ya artık hasta adam demiyorlar, canlı cenaze diyorlar” (296-307). Basri Bey’in 13 Ağustos 1911’deki ölüm haberini eşi Refiye Hanım’a ancak üç ay sonra bildirebilmişti Şehsuvar. Cemiyete üye olduğunda nasıl umut dolu olduğunu hatırlayan Şehsuvar; “sadece vatani kurtarmakla kalmayacak, bütün dünyayı değiştirecektim”, şeklinde düşünüyordu, oysa şimdi inandığı her şeyin paramparça oluşunu, onca kahramanlığın ve fedakarlığın manasız olduğunu anlıyordu. “Ne varsa devr-i Abdülhamit için söylediğimiz, hepsi tekrar yaşanıyor bizimle birlikte” diyerek hayıflanıyordu.

Ester İtalyanlarla mücadele bir yana Makedonya’da değişen havayı hissedip etmediğini sormuştu Şehsuvara. Paris’te, “Osmanlı için canlı cenaze tabiri kullanıyorlar, hiç dostu yok bu ülkenin, Osmanlının bittiği konusunda herkes hemfikir, galiba tek sen farkında değilsin bunun. Bir de büyük hürriyet hareketi olarak başlayıp Abdülhamit’ten daha beter bir despotluk yaratan cemiyetiniz...” Farkında değil misin olan bitenin?, Nasıl bu kadar aymaz olabilirsin, ne yaptı bu adamlar sana? diye sormuştu Ester, ancak Şehsuvar “kimse benim aklımı çelemez, inancım, vatanım ve milletim için dövüşüyorum, Batı’lı alçaklar yalan propaganda yapıyorlar” demişti. Seni anlamıyorum diyen Ester, son kez “Hoşça kal” diyerek Şehsuvardan ayrılmıştı. (307)

29. “Git, canını kurtar zabıt” (308-318). En iyi düşünce biçiminin yazma olduğu, sadece maziye değil, bugünü de anlamak için yazmanın en iyi metod olduğunu düşünen Şehsuvar, 9. gün sabahki mektubunda hayatının en zor anlarından birini yazıyordu. Annesinin Selanik’teki perişan mezarını ziyaretinde, ona yaşadığı sürece kabrini hep bakımlı tutacağına söz verdiğini hatırlamıştı. Ancak İstanbul’a dönüşünden bir ay sonra Fatih’in babası Sultan Murad Han’ın fethinden sonra 500 yıl Osmanlı hakimiyetinde kalan Selanik tek kurşun atmadan elden çıkmıştı.

Şehsuvara göre sebep ve İttihat Terakki düşmanı Osmanlı siyasi tarihinde ilk ve son kez 1912 yazında Liberal ittihatçı kanadının (Damat Ferit'in Hürriyet ve İtilaf Partisi) iktidara gelmesi ve basiretsiz Hasan Tahsin Paşa'nın şehri müdafaa etmeden teslim etmesiydi. İttihat Terakki'nin Milliyetçi kanadının şansı Balkanların kaybına neden olan Balkan savaşlarının ilk evresinde iktidarda bulunmamalarıydı. Neticede İttihat ve Terakkinin milliyetçi kanadı hükümet darbesi ile 1913 Ocak ayında tekrar iktidarı ele geçirecek ve Birinci Dünya Savaşı'yla birlikte iktidarda kaldıkları müteakip 5 yılda İmparatorluğun Arap yarımadasındaki topraklarının elden gitmesine sebep ve şahit olacaklardı. Halaskar ve İttihatçı Zabitler arasındaki derin ayrılıkta Şehsuvar, orduyu siyasete karıştırmaması yönündeki kongre kararına rağmen bundan vazgeçmeyen cemiyeti hatalı buluyordu. Balkan devletlerinin İstanbul'un varoşlarına kadar gelmesi ve Selanik'in düşmesi İttihatçılar üzerinde büyük yıkım yaratmıştı. Bundan böyle hiçbiri doğduğu şehri göremeyecek, sokaklarında yürüyemeyecek, ölülerinin mezarlarını ziyaret edemeyecekti. Kaybettikleri sadece şehir değildi, çocukluk, gençlik, hatıralar ve özetle hayatlarının bir bölümüydü. (S. 313-314)

Büyük Efendi Talat Beyin "bizi mağlubiyete götüren durum, kendimize duyduğumuz fazla güven, yani güç sarhoşluğudur" özeleştirisine ve Kara Kemal'in siyasete şiddet yoluyla müdahale edip "vatanı kurtarma" önerisine Şehsuvar; "Yapma Kemal! Seçimleri sopa marifetiyle kazandığımız (1912 ocak ve Şubat'ında İttihat ve Terakkinin 270 milletvekilinden 264'ünü aldığı anti-demokratik sopalı seçim) seçimin şayiası dinmeden bir siyasi fırkanın işi silahla halletmeye kalkmasının mağlubiyete mahkum bir girişim olduğu" cevabını vermişti. Ancak bu konuşma üzerinden 3 ay geçmeden Talat paşa karşı çıktığı ne varsa uygulamak zorunda kalacak ve bir darbeye (23 Ocak 1913'teki Bab-ı Ali Baskını) hükümeti ele geçirecekti.

Yazarın dönemin olaylarının anlatımında tarih ve kavramları kullanmamış olması okuyucuyu zaman zaman kronolojik ve kavramsal boşluğa ve anlam karmaşasına sürüklemektedir. Dönemin çalkantılı siyasi gelişmelerine dair detaylar dipnotla da belirtilebilirdi.

30. "Ölülerimizden medet umacak halde değiliz" (319-332) sözü Bab-ı Ali'ye düzenlenecek hükümet darbesi için söz verdiği halde sadece 60 fedainin sahada olmasına karşı yapılan serzenişi ifade için söylenmişti. Yürek ve silaha sarılıp darbenin başarısı umulacaktı. Romanın bu bölümünde 1912 kışında Balkan Savaşının yıkımını İktidardaki ittihatçı düşmanı Kamil Paşa Hükümetine bağlayan İttihatçı komitacılar Talat Bey, Ziya Gökalp, Miralay İsmail Hakkı, Fethi Bey, Mithat Şükrü, Dr. Nazım ve Kara Kemal'in Vefa'da Beşezade Emin Beyin evinde yaptıkları iki toplantıda Ocak 1913 Bab-ı Ali Baskının planlanması anlatılmaktadır. İlk toplantıda Fethi Bey'in itirazı üzerine komitacı darbe teşebbüsüne karar verilememişken, Fethi Paşanın yokluğunda düzenlenen ikinci toplantıya katılan Enver Paşa ve Talat Paşa, Balkan Devletleriyle yapılacak barış anlaşmasını beklemeden bir darbeye hükümete el koymayı kararlaştırmışlardı.

31. "İstifa Paşa hazretleri, istifa!" (333-347). Yeni dönemde yeni bir sayfa açıp kendi köşesinde sakin bir yaşam sürdürmeyi hedefleyen Şehsuvar'ı İttihatçı-komitacı ve tetikçi-yaver geçmişi bir türlü rahat bırakmıyordu. Mehmed Esat, Mustafa Kemal'e suikast düzenleyenlerden Ziya Hurşit'in ifadesinden suikast öncesine dair araştırma yaptığını, Sarı Edip Efe ile eski Ankara Valisi Abdülkadir beyin toplantılarına Şehsuvarın da iştirak ettiğini ve böylece onun İttihatçılarla irtibatını devam ettirdiğini ima etmişti. Ancak Şehsuvar "mağlubiyetten sonra artık hiçbir partinin üyesi değilim" diyordu. Mehmed Esat'ın kâh Şehsuvarla eski günlerini yad ederek koruyucu tarafında, kâh da yeni dönemdeki rolüne dayalı karşı tarafta saf tutarak gösterdiği şantajvari tavrına çok bozulmuştu Şehsuvar. Ester'e hitaben, "bir kez

mimlenmişsen, bir kez adın kayıtlara geçmişse, asla ayrılmazlardı peşinden. Ya oyuna geri dönecektin ya da hayatına son verecektin. Üçüncü ihtimal ise seninle yeni bir hayata başlama ihtimaliydi, yoksa hiçbiri için uğraşmaya değmezdi” diyecekti. (359)

Bab-1 Ali baskınına (23 Ocak 1913) cemiyetin fedai kadrosundan Filibeli Hilmi, İzmitli Mümtaz, Yakup Cemil ve Mustafa Necip’in Enver Paşaya eşlik etmesi, ancak halktan istenilen sayıda insan gelmemiş olması Talat Paşa’yı endişelendirmişti. Cemiyetin propagandacısı Ömer Naci, vatandaşlara hitaben yaptığı konuşmada, Kamil Paşa Hükümetinin Bab-1 Ali binasında Edirne’yi Bulgarlara bırakmak suçu işlemekte olduklarını iddia ederek aleyhlerinde oluşturduğu algı ile Uşak Taburu askerlerin müdahalesini bertaraf ederek Enver Paşa’nın hükümet binasına girmesini sağlamıştı. Yakup Cemil’in, Harbiye Nazırı Çerkez Nazım Paşa’yı arbedede öldürmesi Enver ve Talat Paşayı kızdırmıştı. Bu hengamede beş kişi vurulduktan sonra çatışmaları durdurmaları şartıyla Kamil Paşa’nın istifasını almışlardı.

32. “Devlet kademesindeki herkes, eski İttihatçı değil mi?” (348-358) Şehsuvar bir yandan Mehmed Esad’ın ısrarla kendisini yanında istemesinden endişelenmişti. Bu duygulara dalmışken Pera Palas Oteli Müdürü Reşit Beyin emniyete çağrılıp eski İttihatçı Emekli Binbaşı Cezmi Kenan’ın öldürülmesiyle ilgili sorgulanması hakkında Şehsuvarla konuşmaya gelmesi üzerine aralarında şu diyalog geçmişti:

„İzmir suikastından sonra polisin İttihatçı avına çıktığını söylüyorlar“ diyen Reşit Beye Şehsuvar; „Neredeyse Devlet kademesindeki herkes eski İttihatçı değil mi?“ şeklinde yanıt vermişti. (350)

Fuad bey, Şehsuvara, Bab-1 Ali baskınından sonraki durum hakkında “devir yeni, ama eski meseleler olduğu gibi duruyor. Daha 7 ay önce Harbiye Nezaretinden istifa ettirdiğimiz bu adamı niye Sadrazam yapıyoruz?” şeklinde hayıflanıyordu. Şehsuvar da, Mahmut Şevket Paşa’yı Nezaret’ten Talat beyin kovduğunu bildiği halde neden geri çağrıldığını sorunca, Siyasette, öyle zamanlar oluyor ki „dün kara dediğine bugün ak diyebiliyorsun“ cevabını vermişti.

“Gerçekte bu şartlarda hükümet olmak akıl karı değildi, eski tebamız olan Bulgarlarla bile başa çıkamıyorduk. Edirne’yi Bulgarlara teslim ediyorlar diye Kamil Paşayı iktidardan indirmiştik, ama Osmanlının ikinci payitahtını biz de koruyamıyorduk. Edirne’nin Bulgar ordusundan kurtarılması hareketinde Enver Paşa ve Mustafa Kemal Paşa karşılıklı olarak birbirlerini suçluyorlardı. Neticede 26 Mart 1913te Edirne’yi Bulgarlara teslim ettik, dahası Londra Barış Anlaşmasıyla Trakya sınırimız Midye-Enez hattına gerilemişti. „Kamil Paşayı devirmek için söylediğimiz her şeyin fazlasını biz yapmıştık, dahası bütün muhalefeti kendimize karşı birleştirmiştik.” Başını eski İttihatçı, yeni Hürriyet ve İtilafçı Çerkez Yüzbaşı Kazımın çektiği ve para kaynağı Paris’teki Şerif Paşa olan bir şer çetesi, İttihat liderlerini öldürerek Kamil paşa veya Prens Sabahattin’i sadrazam yapacaklardı. Hepsinin ortak noktası İttihat Terakkiye duydukları büyük düşmanlıktı. Oysa Şehsuvara göre „siyasi mücadelede nefretle hareket edenler yenilmeye mahkumdu“. (358)

33. “O alçağı tutuklamalıydık!” (359-368) Eski İttihatçı ve ölümünden kısa süre önce ziyaretine gittiği Binbaşı Cezmi cinayetinin *İkdam*, *Cumhuriyet* ve *Vakit* gazetelerinde tek merkezden haber yapılmasına ve İzmir Suikastı zanlılarından Kara Kemal’le ilintilendirilmesi kendisini huzursuz evhamlara sürükleyen Şehsuvar, bir yandan bunda şaşılacak bir şey olmadığını ve Teşkilatı Mahsusa zamanında kendilerinin de aynı yönetime başvurduğunu hatırlayacaktı.

“Düşmanlarımızı küçümsemenin bedelini ağır şekilde ödeyecektik” diyen Şehsuvar, Mahmut Şevket Paşa’nın Beyazıt’ta Çerkez Kazımın başını çektiği bir suikastle öldürülmesini ve suikaste

karişan 12 kişinin Beyazıt Meydanında idamının infazını Prens Sabahattin'in de aralarında bulunduğu 11 kişinin gıyaben idama mahkum edildiğini not ediyordu. İstanbul muhafızı Cemal Beyin Çerkez Kazımın "o alçağı tutuklamalıydık, belki de hiç tutuklamamdan kafasına bir kurşun sıkmalıydık" hiddetine Büyük Efendi Talat bey "Devlet öfke duymaz Cemal Bey" diye karşılık vermişti.

34. "Biliyorum, biz hayatla nişanlıysak, ölümle nikâhlıyız" (369-379) "Mahmut Şevket Paşa suikastı muhalefeti bastırmaktan çok 1908 yılından beri özlediğimiz tek başına iktidar hayalini sunacaktı İttihatçılara. Said Halim Paşa Sadrazam, Talat Paşa Dahiliye Nazırı olmuştı. Sadece nişanlısı Mahinur'u İstanbulla getiremeden elimizden çıkan Selanik ve Balkan harbi kayıpları için hayıflanan Fuad endişeliydi. "Hükümeti Edirne'yi kurtaracağız diye devirdik, ama hala düşman elinde... İmparatorluğun ayağa kalkacağı filan yok. Keşke elimizdeki toprağı koruyabilsek, buna razıyım. Korkarım o da olmayacak" diyordu. Bir zamanlar cemiyet üyesi olan Çerkez Kazım bugün o alçak diyoruz, Şimdi soruyorum, yarın sen yada ben cemiyetin siyasetine karşı çıkarsak, bir hain, bir alçak olarak damgalanmamızın garantisi var mı? diye soruyordu Fuad ve devamla "Şu ana kadar cemiyet içinde silahlar çekilmedi, çünkü hiç iktidar olmamıştık, artık o düveli muazzama yanında kendi arkadaşlarımızla da dövüşmek zorunda kalabiliriz".

35. "Ormanda kurt ölünce, çakallar birbirini parçalamış." (380-392) Mehmed Esad ile Taksim'de buluşan Şehsuvar arasında Cezmi'nin katline dair bir konuşma geçmişti. Şehsuvarın Cezmi'yi İttihatçıların öldürmüş olabileceği iddiasına Esad, "Haklısın bizimkilerin işine benziyor. Teşkilatta böyle bir gurup var. Bizden müstakil çalışıyorlar. Cezmi gibi kıymetli arkadaşlarımızın telef olmasına engel olmak istiyoruz, sizleri ortak maksadımız için yeniden teşkilata çağırıyoruz" demişti. "Artık İttihat Terakki ve Karakol cemiyeti yok, korumamız gereken bir Cumhuriyet var, muhalefet partimiz yok ama, demokrasi gibi zamanı gelince o da olacak" diye ekliyordu M. Fuad. Ne yazık ki aynı söylemi dönemin Ankara Valisi Nevzat Tandođan 1944 yılında tutuklanıp huzuruna çıkarılan Osman Yüksel Serdengeçti'ye „Bu memlekete komünizm gerekiyorsa ve komünizm yararlı bir şeysel onu da biz getiririz, size ne oluyor?“ şeklinde ifade ediyordu.

Durumun ciddiyetini kavrayan Şehsuvar, Mösyö Leon ve gençlik aşkı Ester'e ulaşmak için yardım sözüne mukabil Mehmed Esad'la çalışmaya razı oluyordu.

Öte yandan Dahiliye Nazırı Talat Bey, mutat sohbetlerinde Mithat Şükrü, Kara Kemal, Kuşçubaşı Eşref ve Fuad'a "bize umut verecek bir zafer lazım" diyordu. Bulgarların Makedonya hayallerinin peşinde zafer sarhoşluğu yaşadıklarını, ancak karşılarında sadece Sırp ve Yunanlar değil, Karadađ ve Romanya'nın olduğunu ifade eden Kuşçubaşı Eşref'e hitaben Talat Bey, "Ormanda kurt ölünce, çakallar birbirini parçalamış" şeklinde cevap vermişti. Kuşçubaşına göre, Bulgarların Çorlu Mütarekesi ve Londra Anlaşması'nı takmamaları gerekçesiyle harekete geçen ordu, 21 Temmuz 1913'te Edirne'yi geri almıştı. Ancak bu zaferi sahiplenerek en çok yarar sağlayan kişi "Hürriyet Kahramanı" unvanını yanına "Edirne Fatihini"ni de yazdıran Enver Paşa olmuştı. O'nun bu mani olunamaz yükselişi ve müktesebatı yeterli olmadığı halde Harbiye Nazırı Ahmet İzzet Paşa'nın yerine göz dikmiş olması Talat Bey'i tedirgin etmekteydi.

Şehsuvar'ın durumlarını kanuna uygun hale getirerek memuriyete alınmalarını da bu gerekçe ile geri çeviren Talat Paşa, "Ne para ne kadın, bence ahlakın baş düşmanı iktidardır. Ahlaktan yoksun bir iktidar makamı, ya hırsız yapar insanı ya soysuz" diyecek ve şu tavsiyeyi ekleyecekti: "İktidardayken de birbirimizi dostça tenkit ederek bu tür yozlaşmaları önleyeceğiz, yoksa düşmanlarımızın yapamadığını kendimiz yaparız."

36. M. Kemal Paşa'nın 16 Mayıs 1919'dan bu yana neden İstanbul'a gelmediğini soran Şehsuvara, "Belki de bir suikastten filan çekiniyordur. Burası Ankara değil, casuslar cirit atıyor her yerde" (393-403) demişti Kara Kemal.

Şehsuvarın gözlem ve müşahedelerine göre Talat Paşa'nın itidal ve istişare ile sorunları birlikte çözme dileği ne yazık ki temenni olarak kalmış, ne Enver Bey Harbiye Nazırı olma isteğinden vazgeçmiş, ne de fedaileri nazırların işlerine müdahaleden geri durmuşlardı. Bab-ı Ali Baskınından bir yıl sonra meclis ve hükümete rağmen son sözü Talat, Enver ve Cemal paşalardan biri söylüyordu. Bir zamanlar devletin despotluğuna karşı dövüşenler, bugün yüksek memuriyet içim birbirlerine düşman olmuşlardı.

37. "Ne işimiz var bu kanlı kapışmada?" (404-417) Mehmed Esad Şehsuvara yeni görevinin eski ittihatçıları bulmak ve onlara yeni görevler vermek niyetinde olduklarını, "Bize karşı dövüşmek yerine, düşmanlarımıza karşı dövüşünler" diye açıklıyordu. İstersen araya girme, sadece onları nerde bulacağımızı söyle, gerisini biz hallederiz diyordu. Niyetimiz onları yakalamak yahut yok etmek değil, hepimiz ittihatçıydık diye ekliyordu.

Enver'in 33 yaşında iken hiç görmeden, sadece mektuplarla haberleşmek suretiyle aşık olduğu 11 yaşındaki Naciye Sultanla yaptığı siyasi evlilik hakkında Talat Paşa, "Tıpkı siyasette olduğu gibi aşıkta da hakikatlerin değil, hayallerinin peşinden gitmeyi sürdürüyor" ifadelerini kullanmıştı. Enver Bey'in Harbiye Nazırı olmak için bu evliliği yaptığını düşünenlerden bir de Fuad idi: "Hepimizi birleştiren bir özelliğimiz, alt veya orta tabakadan geliyor oluşumuzdu, belki saraya karşı bu yüzden tepki duyuyorduk. Onların yerinde olamadığımız için Meşrutiyet istiyor olmamız aslında bir paradokstu". (411) Şehsuvar Ester'e "Meşrutiyet seninle benim mutluluğumu engellerken, Enver Bey'le Naciye Sultan'ı mürüvvete götürmüştü, hakikat Vatan düştükçe bazı insanlar yükseliyor" diyordu.

38. "Harbe girdiğimiz filan yok" (418-435) Romanın 11. Gün Akşam kısmında Şehsuvar, Şehzadebaşı'ndaki Ferah Tiyatrosuna kaçırılmak suretiyle Fuad tarafından sorguya alınmış ve kendisine Cemiyetin 1117 numaralı üyesi: "yeminine niye sadık kalmadın?" diye sorulunca "ortalıkta bir dâvâ kalmamıştı ki ihanet edeyim. Eğer vatan için mücadele etmek istiyorsanız, cumhuriyete destek verin" cevabını vermişti. Fuad ise, "farkında değil misin tek tek bizi öldürüyorlar, Koca Kazım Karabekir'i asacaklardı az daha" demişti. 1914 senesinde cemiyet için sıcak duygular beslemeyen Fuad, şimdi sıkı bir ittihatçı olarak çıkmıştı Şehsuvarın karşısına. Henüz çözemediği bir muammanın içine doğru sürüklendiğini hissediyordu Şehsuvar. (426)

Harp öncesinde Enver Paşa tarafından yıllardır gizledikleri teşkilatı açığa çıkararak Süleyman Askeri başkanlığında örgütlenmelerinden Fuad'ın kafası karışmıştı. Trablusgarb'da iyi bir sınav veren, Balkan Harbi'nde cephe gerisinde gerilla harbini örgütleyen ve Trakya Türk Cumhuriyeti'nde Genelkurmay Başkanı olan Süleyman Askeri ile toplantıya Talat Bey'in çağrısı üzerine katılan Şehsuvar'a, Fuad başka çaresi olmadığı için eşlik etmişti. Teşkilat-ı Mahsusa'nın binasındaki ilk toplantıda Süleyman Askeri sıcak karşıladığı bu iki arkadaşa: "Meşrutiyetin kuruluşundan beri mücadele eden bizler, artık aleni bir teşkilat olarak varlığımızı sürdüreceğiz diyordu..." İngilizlerin Osmanlı-Alman ittifakı düşüncesine karşı istihbarat çalışmalarına, "ben topraklarımızda farklı kışkırtmalar bekliyorum. Ermenileri, Arapları hatta Kürtleri kışkırtmaktan geri durmayacaklar. Teşkilatın vazifesi bu tür kışkırtmalara izin vermemektir" derken, devamında, "Osmanlıların Almanlarla İttifak yaptığı dedikodusu kendisine sorulan Askeri, "Harbe girdiğimiz filan yok, bu hiçbir zaman katılmayacağımız anlamına gelmiyor. Muhtemelen bu harbin sonunda ülkelerin sınırları yeniden çizilecek. Bir harpte en kötü durum hazırlıksız

yakalanmaktadır. Harbin kapımızı çaldığı bu günlerde istihbarat çok mühim bir hale gelmiştir” demişti.

Roman, tarihi olayların etrafını süsleyen kimi detaylara ışık tutması açısından güzel olmasına rağmen, ancak kronolojide sapmalar tarihsel çizginin takibini güçleştiriyor. Özellikle arka plan tarih bilgisi olmayan okurlar, 1908’den 1918’e, oradan Cumhuriyet Dönemine, hatta İzmir Suikastı sonucu tasfiye süreci başlayan İttihatçılara karşı işlenen cinayetlerde bir kronoloji silsile kurmakta oldukça güçlüklerle karşılaşacaklardır.

39. “Keşke fedai olacağına yazar olsaydı...” (436-449) Harb-i Umumi başlamıştı, Şehsuvarın Teşkilat-ı Mahsusa’daki ilk aleni vazifesi, meclis ve hükümetteki İngiliz ve Fransız ajanlarını tespit etmek olacaktı. En yakın arkadaşları ve başlangıçtan bu yana cemiyetin üyesi olan Maliye Nazırı Cavit Bey ve İttihatçıların fikir babası Ahmet Rıza’yı listede gören Fuad, “bunlar delirmiş, yahu bu adamlar nasıl casus olur?” Talat Beye konuyu açtıklarında, o ve Enver dahil, hiç kimsenin rahat olmadığını, herkesin diğerinden kuşkulandığını görmüşlerdi. Acayip bir istihbarat harbi yaşanmaktaydı.

Talat Bey Şehsuvara Ahmet Rızayla görüşmesini salık vermişti. Bunun üzerine Ahmet Rıza’yı evinde ziyaret eden Şehsuvar, ondan şunları dinlemişti;

Ahmet Rıza, iki yıl önce Pariste Möyo Naumun kızı Esteri gördüğünü ve onun Edebiyat tahsiline başladığını, arda arda kitaplarının yayınlandığını anlatmıştı. Sonra Şehsuvarın hissiyatına hitap ederek; seni sormadı ama ben anlattım diye eklemişti. Ester’in onun hakkında görüşü “Yazık, keşke fedai olacağına yazar olsaydı” olmuştu.

Şehsuvar “hayatta iki tür insan vardır, Rüzgarın önünde savrulanlar ve rüzgarı önüne katanlar”, ilkinden olan Şehsuvarı ülkede kopan siyasi fırtına kendi çizdiği yoldan uzaklaştırmıştı. Ester’in Şehsuvar için söylediği “Mesut olmasını dilemekten başka söylenecek söz yok” ifadesi Şehsuvardan tümüyle ümidini kestiği anlamını taşıyordu.

Ahmet Rıza Şehsuvara daha sebep-i ziyaretini sormadan niçin geldiğini iyi biliyorum. Fikirlerimi zaten açıkça söylüyorum: “Almanya ve İngiltere ile harbe girmeye karşıyım. Biz bu harbin tarafı değil hedefiyiz. Yapmamız icap eden, bu açgözlü devletlerden birine yamanmak yerine kendi topraklarımızı bağımsız bir siyasetle korumamızdır. Çok zor, ancak bu zoru başarmalıydık”.

Ahmet Rıza devamla: “Siyasi partilerle, münevverler ve teşkilatçılar arasında da bir uyum olmalıdır. Biz münevverler toplumun arasına teşkilatçılar gibi kolayca giremeyiz. Bilmenin getirdiği sıkıntı ve sorumluluklar vardır. Ama bir teşkilatçı için tek sorumluluk ahaliyi ikna için cemiyet kurmaktır. Teşkilatçılar askerlerle el ele verip cemiyetin münevverlerini tasfiye ettiler. Artık prensipler de tasfiye oldu. Artık ne hürriyet umurlarında, ne eşitlik, ne de kardeşlik ve adalet. Talat Bey de Enver Paşa da yıkmak istedikleri rejimin bizzat kendisine dönüştüler. Abdülhamid’te tenkit ettikleri ne varsa, bugün hepsini kendileri yapıyorlar... Cemiyetin bugünkü liderleri hem kendi ideallerine ve tarihine ihanet etti. Bense yirmi yıl önce ne dediysem bugün de aynısını savunuyorum.”

40. “Kaybedilmiş bir davanın umutsuz neferleri...” (450-460) İstanbul’da uzun zaman sonra Leon dayı ile koca bir imparatorluğun yıkılışı, bir Cumhuriyetin kuruluşu kadar çok uzun zaman görüşemeyen Şehsuvar ilk karşılaşmasında kendisinin Malta’dan döneli siyasetten uzak durduğunu, Ne Cumhuriyet Halk Fırkası ne de Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası’na katılmadığını, son olarak Karakol teşkilatında işgalcilere karşı koymak için bulunduğunu söylemişti. Leon dayı ise Selanik’de artık yaşamak imkanı kalmayınca işgal İstanbul’una

döndüğünü ve Ester'in gelmeyerek, Paris'te Yahudi bir ressamla evlendiğini, iyi bir çevrede yaşadığını ve artık onu unutmaması gerektiğini söylemişti.

Cemiyete güvenini kaybeden ve kendini kaybedilmiş bir davanın umutsuz neferi gibi hisseden Fuad, İmparatorluğun Birinci Dünya Savaşına girişini değerlendirirken, “bu kez kazansak bile, bu adamlar ne yapar eder yine batırır memleketi” demişti. Milletın hâlâ Cemiyet'e inandığını söyleyen Şehsuvar'a “Herkesin aynı yalana inanıyor olması onu hakikat yapmaz” diye ders vermişti. Talat Paşa'nın isteği üzerine Şehsuvar Payitahtta kalırken, Süleyman Askeri ile Fuad Basra'ya doğru yola çıkmıştı.

41. “Bu topraklarda bir kötülük var...” (461-474) Fuad'ın hakiki maksadını bilmediğini, Mehmed Esad'ın da kendi menfaati için kendisine yaklaştığını düşünen Şehsuvar, etrafında şahsi meselelerini konuşacak kimse kalmayışından şikayet ediyordu. Eski bir arkadaş olduğu için kendisiyle ilgilenen Ermeni Arşak onbir yıl önce, 1915te Ermenilerin düşman kuvvetleriyle işbirliği ihtimaline karşı buldukları yerlerden sürgün edilmeleri esnasında iki yüz kişilik tüm ailesini kaybettiğini anlatıyordu. “Şehsuvara diyeceksin ki bazı Ermeni isyancılar Ruslarla birlikte oldu. Tamam ama, bütün bunlar o kadar insanın ölmesini icap ettirir miydi? Bu topraklarda bir lanet var Şehsuvar,” diye yakınmıştı.

42. “Aşk hikâyesi diyorlar buna, değil, asla değil; bu bir arkadaşlık hikâyesi” (475-489) Harp boyunca Teşkilat-ı Mahsusa'daki vazifesinden ayrılmayan İstanbul'dan Bakü'ye, Kırım'dan Bağdat'a kadar cephe gerisinden aldığı haberleri ve Enver Paşa ile Cemal Paşa'nın faaliyetlerini takip ederek Talat Paşa'ya rapor ettiğini belirten Şehsuvara göre, Paşa'ların kendi aralarındaki çekişmelerin ötesinde milletin hali de içler acısıydı. 1917 Nisanı'nda Amerika'nın İngilizler lehine savaşa girmesi aleyhimize, 1918 Mart'ında Rusya'nın savaştan çekilerek Kars, Ardahan ve Batum'u geri vermesine ve Doğu'da savaşın bitmesinin lehimize iki büyük gelişme olarak not etmişti.

1918 Şubatında Abdülhamid'in, 5 ay sonra Mehmet Reşat'ın vefatı, Vahdettin'in ise İttihat ve Terakki'den hiç hazzetmemesi bir çöküntü havası yaratmıştı. Talat Paşa, Berlin dönüşü, “Harbi kaybettik, bugün yarın iktidarı da kaybedeceğiz, inşallah vatani da tümünden kaybetmeyiz” diyecekti.

43. “Öyle kahpece bir ölüm istemiyorum” (490-504) Talat Paşa 2 Kasım 1918 de “İttihat ve Terakki Merkez-i Umumisi'nden istifa ediyoruz, idareyi yüce kongreye bırakıyoruz” diyerek Enver ve Cemal paşalarla birlikte Alman denizaltısıyla yurtdışına çıkarken, “Gidiyoruz ama bu bir kaçış değil” demişti. Ancak İstinye Limanı'ndan ayrılışlarından sonraki 4 yıl içinde buldukları ülkelerde teker teker vurularak öldürüleceklerdi. Vatan ve millet, düşmanın insafına bırakılmıştı.

44. “Yaşadıklarımız hepimizi birer katile çevirdi” (505-518) Fuad'ın Milli Emniyet mensubu olarak hükümet için çalıştığını anlayan Şehsuvar, Mehmed'in “Cumhuriyet” için çalışmadığına, aksine etkili bir suikast peşinde olduğuna inanamamıştı. Mehmed Esad, Cemiyet'ten de arkadaşlarından da ümit kestiğini, artık kendi çıkarına çalışmaya başladığını söyleyerek “Hepimiz katiliz, Evet yaşadıklarımız hepimizi birer katile çevirdi” demişti.

45. “Seni kaybettiğim anda vatanımı da yitirmeye başlamışım” (519-526) Son mektubunun son satırlarında Şehsuvar, Ester'e hitaben, “mazide o kirli, karanlık işleri yapmamı mazur gösterecek bir sebebim vardı. Artık yok. Ne bir ideal, ne bir hayal, ne de vatan. Şimdi farkına varıyorum ki seni kaybettiğim anda vatanımı da yitirmeye başlamışım... Annemi, arkadaşlarımı kucaklayan toprak beni de çağırıyor... Fuad'ın teklifini kabul etsem de hayata tekrar başlama şansım olmayacaktı, çünkü artık

geri dönüş yoktu.” Şehsuvar’ın son cümlesi yaşadığı 20 yıllık fırtınalı hayatın öğrettiği şu hakikatti: “Devletin derinlikleri toprağın derinliklerinden daha karanlıktır”. O, devletle yola devam etmektense derinliği ve karanlığı belli olan toprağı tercih edecekti.

Bölmelerin özet ve ilginç kısımlarının aktarıldığı ve aralarına analiz ve yorumların metin içinde serpiştirildiği tanıtım ve özetleme yazısına genel bir değerlendirme yapmak yerinde olacaktır.

Okuyucu, Cemiyetin komitacılarının yasadışı faaliyetleri, cinayetler, suikastler, entrikalar vesair konularla birlikte Enver Paşa’nın hayal dünyası ve onun peşinde yol aldığı serüveni ve Talat Paşa’nın idare-i maslahatı, Cihan Harbi’nde Sarıkamış ve Süveyş mağlubiyetini, Çanakkale ve Kut el Amara zaferini romansal akıcılıkla takip edebiliyor.

Hem otobiyografi, hem anı/hatırat ve hem de sevgiliye mektup niteliği taşıyan ve bir döneme yazarının perspektifinden ayna tutan bu tarihi roman, okuru dönemin Osmanlı coğrafyasının Selanik, Beşiktaş, Beyazıt, Sultanahmet, Pera, gibi yaşam alanlarının detaylarına dair veya otel, ofis veya dükkan vb. (Pera Palas, Orient Expres, Tokatlıyan Otel, Leon Dayının avukat yazıhanesi gibi) betimlemeleri, yahut yaşama dair küçük detay bilgisi sunması, (oteldeki işleyiş, günün akışı, yemekler ve içeceklere dair yorumlar) oldukça ilginç ve başarılıdır. Aynı şekilde Şemsi Paşa’nın vurulması, Bab-ı Ali Baskını, Hasan Fehmi ve Derviş Vahdeti nümayişleri gibi olayları sanki oradaymış gibi sahici, canlı ve ayrıntılı anlatması romanı akıcı, sürükleyici ve ilginç kılmıştır.

Romanda içindikiler bölümü oluşturulmamış, doğrudan konuya girilmiş ve konu 45 başlık ve mektup olarak işlenmiştir. Halbuki özellikle bölüm başlıklarının romanın girişinde verilmesi yerinde olurdu, ayrıca dizin konulması roman üzerine çalışma yapmak isteyenlere kolaylık sağlardı. Tarihi olayların yer yer kronolojik akışına uygun şekilde serüven anlatımı yapılmamış olması, okuyucuların olayları 1908 veya 1926 ya göre konumlandırarak anlamalarını ve hangi yıldan bahsedildiğini tahmin etmelerini gerekli kılmıştır. Bazı tarih hatları da önlenebilirdi, örneğin Çanakkale Savaşı’nın bittiği tarih 9 Ocak 1916’dır, 1915 değil.

Romanda Ester ve Şehsuvar aşkının sınırlarını zorlayan Yahudilik ve Müslümanlık yerine kültür adında bambaşka bir dinin insanları mutlu edeceği kurgusu ve bu hümanist yaklaşımla insanları ayıracak her sorununun ortadan kalkacak gibi algılanması ütopiktir. (76)

İTC’nin kurucu ve fedailerinin Cemiyet’e içerden bakışları, kişiler arası husumet ve çekişmelerin mahiyeti ve boyutu, fikir ayrılıklarına rağmen birlikte yola devam etmeleri, kendi içlerindeki hesaplaşmalar, yeni rejim ile birlikte eski İttihatçıların, İzmir Suikasti bağlamında sorgulanma ve tasfiye süreçleri parçalar halinde izlenilebilmektedir.

Kitapta bir dönem cemiyette birlikte çalıştıkları, cephede birlikte savaştıkları yakın arkadaşlarının dönem ve şartların değişmesiyle nasıl kimlik, aidiyet ve kişilik değişimine ve değer erozyonuna uğradıklarını, yola çıkarken uğruna baş koydukları değer, ideal ve hedeflerin birer birer yok olmasının getirdiği hayal kırıklıkları, ihanetler, mahvolan dostlukların serencamını görmek mümkündür.

Netice itibarıyla, Türkiye’de son yıllarda sayıları artarak yayınlanan tarihi romanlar topluma ve tarihçilere yol gösterecek kurgu-bilimin bilgiye katkısını sağlayacak özellikler taşımaktadırlar. Ülkemizde her siyasi tartışmada sıkça sözü edilen “İttihat ve Terakki Mirası”nın mahiyetine dair detaylı ve ayrıntılı bilgiler sunan bu roman, (tarih biliminin yöntemleriyle tam örtüşmese de) tarihi bilgiye katkı sunmuş ve onu yaşanılmış bir serüven olarak göz önüne sermiştir.

